

Avtor kljub navedenu skepticizmu goji upanje, da bo združena Evropa zmožna oblikovati pogoje za počasno odstranjevanje podedovanih predsodkov in stereotipov, vendar pa ne goji iluzij, da bo kolebajoča dilema med *domačim* in *tujim* izginila. S širitvenimi procesi se bo ta zgolj ponotranjila, tako da se bo pomen meje premestil na razločevanje med prvo- in drugorazrednimi državljani in državljanke (Debeljak, 2004: 184).

Delo Aleša Debeljaka predstavlja pogumno spojino znanstvenega in esejističnega teksta. Medtem ko prvi daje knjigi znanstveno relevantnost in teoretsko kritično argumentacijo, drugi predstavlja tisti element, ki znanstveno besedilo podaja na berljivejši, na posameznih mestih izrazito literaren in bralcu prijazen način. V izpostavljanju vitalnih pomanjkljivosti evropskega združevanja pazljivemu bralcu morebiti umanjka le konstruktivnih predlogov, kako v praksi dejansko izpeljati bolj demokratično ureditev Evropske unije, zmanjšati birokratske mehanizme njenih institucij, uveljaviti kulturo soglasja in motivirati širšo javnost za aktivno evropsko državljanstvo.

Boštjan Šaver

Božo Repe: Rdeča Slovenija – tokovi in obrazi iz obdobja socializma.

Ljubljana: Sophia, zbirka Spekter, 2003

329 strani (ISBN 961-6294-53-9), 4.991 SIT

Boris Mlakar: Slovensko domobranstvo 1943/1945 – ustanovitev, organizacija, idejno ozadje. Ljubljana: Slovenska matica, 2003

544 strani (ISBN 961-213-114-7), 7.595 SIT

ključne besede: ideologija, slovenska zgodovina, domobranstvo, komunizem, socializem

Primer polpretekle slovenske zgodovine lahko v polju družboslovja interpretiramo kot slikovit primer ideoloških implikacij na določeno družbo. Pri tem pa si velja najprej zastaviti vprašanje, kako je identiteta kolektiva lahko povezana z neko ideologijo? Kaj sploh ideologija kot taka predstavlja?

Koncept ideologije je prvič artikulirala marksistična tradicija v kontekstu raziskovanja *kultur*, ki so oblikovane tako, da posameznikom ali skupinam omogočajo posedovanje družbene moči, s kar se da visoko stopnjo nadzora in minimaliziranimi tendencami konfliktov. Drugače povedano gre za tisto obliko družbenega nadzora, ki ga dominantne družbene institucije/strukture izražajo skozi prevladujoče vrednote, predstave o svetu, simbolne in mitične sisteme ipd. – predvsem z namenom legitimiranja obstoječega družbenega reda. Kot sredstvo legitimacije takšnega vseprisotnega družbenega reda je razširjen predvsem način družbene adaptacije idej, ki ga v vsakdanjem življenju običajno imenujemo *izobraževanje* ali *šolski sistem*. Pri tem pa ravno simboli in kulturni konstrukti, ki so vpeti v potek izobraževalne socializacije, vplivajo na posameznikov način razmišljanja, v katerem so vsakdanje družbene prakse sprejete kot *naravne* in ne kulturne (nekaj podobnega eksplicira Barthes na ravni tvorbe mita). Takšen proces socializacije, ki vpliva na oblikovanje naših kognitivnih in afektivnih interpretacij vsakdanjega sveta, je po mnenju Gramscija *hegemonija*, za katero je po Althusserjevem mnenju značilno, da jo izvajajo *ideološki aparati države* – družina, šolske in akademske ustanove, cerkve in verske skupnosti, ostale kulturne forme od institucije športa do literature, glasbe in sodobnega oglaševanja. Kot ena izmed ključnih humanističnih znanosti je predmet ideoloških inflekcij tudi zgodovina – v tem pogledu niso samo posamezne zgodovinske študije plod ideoloških pretokov, temveč tudi aktualno družboslovje, ki sloni na ramenih zgodovinsko utemeljenih vrednot. Tudi akademskih.

Obe recenzirani deli tako združuje spogledljivost z analizo preteklega, torej zgodovinskega, hkrati pa najstvo, da gre v obeh delih za raziskavi aplikacije določene ideološke zasnove v kontekstu slovenske identitete oziroma kolektivnega identificiranja. Kot bistveni razločevalni dejavnik pa je moč zabeležiti časovno dejstvo, da je obdobje ideološke konstrukcije domobranstva trajalo zgolj nekaj let, medtem ko je obdobje slovenskega socializma in komunizma trajalo dobra štiri desetletja. Tudi zato, predvsem pa zaradi vrste drugih dejavnikov in ozadij, med obema obdobjema ni moč potegniti enačaja – z drugimi besedami ni moč obsoditi vse ideološke in totalitarne poteze slovenske zgodovine kot enakovrstne. Zagotovo pa je moč najti nekatere stične točke, ki so predvsem z vidika analize teorije družbene ideologije nadvse zanimive študije primera.

Delo *Rdeča Slovenija – tokovi in obrazi iz obdobja socializma* je študija Boža Repeta, profesorja za sodobno zgodovino na Oddelku za zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Gre za besedilo, ki po besedah avtorja temelji na raziskavah o slovenskem socializmu/komunizmu v preteklem desetletju in pol. Uvodoma problematizira revolucionarne utopije 20. stoletja, sledijo pa trije tematski bloki – o socialistični oblasti v Sloveniji in Jugoslaviji, o Sloveniji v jugoslovanski federaciji in o najbolj vidnih politikih obdobja *rdeče Slovenije*. Pri tem je zanimiva predvsem začetna konceptualizacija odnosa Slovencev do komunizma/socializma – takšen odnos avtor predstavi s tezo in protitezo (str. 19), ki opozarjata, da je lahko *zgodovinska resnica* predmet zornega kota in načina gledanja na preteklost. Tako lahko tezi, da je bil družbeni sistem, kakršen je nastal z oktobrsko revolucijo, najbolj demokratičen in pravičen sistem na svetu, postavimo protitezo, v luči katere je bil komunistični sistem Slovincem (in še posebej slovenskemu katolicizmu) zločinski in brezverski. Ali pa tezi ocene obdobja socializma po njegovem izteku kot o totalitarističnem režimu dodamo protitezo, da je socializem v Sloveniji in Jugoslaviji predstavljal dober socialni sistem, ki je zagotavljal enake možnosti šolanja, zaposlitve in razmeroma visok standard. V tem pogledu Repe sistematično povzame celotno pot socializma v Sloveniji – od informbirojevskih začetkov in nove ne/vloge katoliške cerkve do študentskih gibanj in različnih političnih formacij, kot so federalizem, večstrankarstvo, mednacionalni konflikti v osemdesetih ipd. Pri tem pa tudi povzame Hobsbawmovo opozorilo, da je teza o dveh izključujočih se svetovih *kapitalizma* in *komunizma* umetna konstrukcija, ki jo je mogoče razumeti le v okviru posebnega zgodovinskega konteksta.

Zagotovo terja poseben zgodovinski kontekst tudi obravnava tematike slovenskega domobranstva, ki ima svoje korenine v nacionalni zgodovini druge polovice 19. stoletja oziroma prve polovice 20. stoletja. Nedvomno gre za zgodovinski pojav, ki je bil podobno kot slovenski komunizem globoko ideološko zaznamovan. Po drugi plati pa delo Borisa Mlakarja, zgodovinarja in raziskovalca na Inštitutu za novejšo zgodovino, z naslovom *Slovensko domobranstvo 1944/1945 – ustanovitev, organizacija, idejno ozadje* hkrati opozarja, da gre v zgodovinskem pogledu za enega izmed številnih pojavov in s tem običajni predmet zgodovinopisne obravnave. Avtor dela tako pridaja, da beseda in pojem domobranstva še zmeraj puščata občutek dvoumnosti in nedorečenosti – ravno v luči pretekle javne podobe. Hkrati pa dodaja, da pronicljiva analiza kaže, da gre za najpomembnejšo oboroženo silo protirevolucije s hkratnimi obeležji kolaboracionizma. Na vsebinski ravni delo predstavlja devet poglavij, ki ilustrativno podajajo slovensko domobranstvo od vzpona v kontekstu prvih vaških straž do zatona v luči Titovega znamenitega nagovora na ljubljanskem Kongresnem trgu, ko je dejal, da nekateri več ne bodo zrlji teh čudovitih jugoslovanskih planin: razmere v Sloveniji po okupaciji aprila 1941, državljanska vojna v ljubljanski pokrajini pred kapitulacijo Italije, kapitulacija Italije in poraz protirevolucionarnih enot, nastanek slovenskega domobranstva, organizacija in vojaška sestava slovenskega domobranstva, slovensko domobranstvo in nemški okupator, slovensko domobranstvo kot udarna sila protirevolucije, slovensko domobranstvo in konec vojne, vrnitev domobrancev v Jugoslavijo in njihova usoda. Sama razvejanost poglavij in gostota informacij kažeta na dejstvo, da gre za obsežno in sistematično študijo, ki je nedvomno v slovenskem prostoru pomembna – saj kot ena izmed redkih osvetljuje tisto plat slovenske zgodovine, ki je bila do sedaj v precejšnji

meri zamolčana. Hkrati pa študija predstavlja pomemben akademski antipod vsem površinskim predvsem aktualno političnim debatam, kajti bolečo plat slovenskega kolektivnega spomina prikazuje trezno, znanstveno distancirano in podatkovno zgoščeno. V tem pogledu so povsem druga zgodba goreče interpretacije, ki so in bodo tudi z namerno ideološko infleksijo takšnih in podobnih znanstvenih del krojile dnevno (politično) agendo – ki bo zgolj in predvsem voda na mlin nekaterim zasebnim/partikularnim interesom.

V luči obeh del se zastavlja vprašanje, na kakšen način lahko zgodovina kot taka deluje ideološko. Ideologija niso samo posamezne teze ali teoremi, temveč že sama izbira tem in predmetov kot relevantnih za zgodovinsko obravnavo. S parafraziranjem dejstva, da so zamolčane stvari del govora ali izjavljanja, lahko v primeru obeh zgodovinskih študij ugotovimo sledeče: zgodovinska analiza nekaterih med/povojnih družbenih in kulturnih danosti slovenstva je povsem legitimna izbira raziskovanja, saj manjkajočo sliko o zgodovini kolektiva, nacionalni identiteti, kolektivnem spominu nacije ipd. (ustrezno) dopolnjuje. Seveda lahko dejstvo, da denimo pojav kulturnega boja in bratomornega obračunavanja med in po drugi svetovni vojni sprva ni našel pot sistematične obravnave v (uradnih akademskih) zgodovinskih študijah lahko beremo kot ideološki molk. Hkrati pa se je potrebno zavedati, da je brv ideološkega precej široka – namreč tudi (pretirana) obravnava v luči številnih sodobnih komemoracij, enačajev med *kljukastim križem in rdečo zvezdo* ipd. lahko pomeni ideološko favorizacijo idej in vrednot – ki so s svojo totalitarno dominantnostjo med drugo svetovno vojno že doživele lastni pokop v luči globalne povojne zasnove novega družbenega reda in časa. Zagotovo je pri tem *holokavst* faktičnost, mimo katere vodi slehrna pot vero/dostojnega sodobnega intelektualizma – vendar v luči tega nacistični pogrom na judovskimi Evropejci ni bil ne edini in ne zadnji genocid v sodobni zgodovini človeštva. Tudi zato, ker se ideologije in ideje vedno znova rojevajo skupaj z ljudmi in njihovimi iskanji pomenov.

Andreja Vezovnik

**Leszek Kołakowski: Mini predavanja o makszi zadevah. Ljubljana:
Študentska založba, zbirka Claritas, 2004
314 strani (ISBN 961-6446-78-9), 4.650 SIT**

prevod Jana Unuk, spremna beseda Janez Juhant

Poljski filozof Leszek Kołakowski je nedvomno pomembna figura evropskega družbenopolitičnega prostora. Nekdanji marksist in aktivni član Komunistične partije je v šestdesetih letih pretekega stoletja spoznal, da gre resnico iskati izven ideoloških spon totalitarnih režimov in ideologij – v svobodi, svobodi mišljenja. Od leta 1968 je Kołakowski na zahtevo poljske oblasti prebival v azilu več zahodnih držav ter predaval na tamkajšnjih uglednih univerzah (McGill Colledge v Montrealu, Berkeley Colledge v Kaliforniji, Yale, Univerza v Chicagu). Od leta 1970 živi in dela v angleškem Oxfordu. Avtorjev bogati disidentski opus, objavil je 30 monografij in preko 400 ostalih publikacij, za katere je leta 2003 prejel prestižno nagrado Johna W. Kluga, je poskus preskrbeti znanstvene temelje za demokratizacijo političnega sistema na Poljskem. V veliki meri se nanaša na kritiko marksizma in komunistične ideologije, Cerkve in njenih institucij ter teologije. Kołakowskega zato ne moremo brati tako, da odmislimo njegovo osebno zgodovino. Njegova dela poleg slednje zaznamuje tudi širši družbeni kontekst, iz katerega avtor izhaja. Razgibano družbenopolitično dogajanje na Poljskem je nedvomno vplivalo na avtorjev opus, saj gre za državo, ki je skozi obdobje socialistične ureditve ohranjala navezanost na krščansko kulturo.